

Overordnet Pædagogisk Rammeplan 2020

Overordnet Pædagogisk Rammeplan 2020

Forord	3
Den overordnede pædagogiske rammeplan 2020	4
Dagtilbudsloven giver lederen og medarbejderne nogle nye opgaver	5
Overgangsperioden forsætter	7
Fundamentet Science-didaktik videreføres	7
Formuleringerne i dagtilbudsloven, de reviderede læreplanstemaer og arbejdet i netværkene	9
Ny formålsparagraf	11
Evalueringskultur	13
Områderne og den nye styrkede pædagogiske læreplan i netværkene	13
Politiske mål, indikatorer og indsatser	14
Hvordan bliver der arbejdet med indikatorer og indsatser for dagtilbudsområdet?	15
Børnesyn	15
Vores pædagogiske teoretiske fundament.....	16
Den professionelle pædagogiske medarbejder	18
Den professionelle faglige ledelse	19
Organisering af den pædagogiske praksis	21
Arbejdet med den pædagogiske læreplan	23
Model: Læreplansblomsten og arbejdet i 2020	24
Metoder og tilgange	25
Referencer	22

Forord

Hermed udsendes den overordnede pædagogiske rammeplan for 2020. Den skal understøtte ledere og medarbejdere i dagtilbuddene i at færdiggøre de lokale styrkede pædagogiske læreplaner. Rammeplanen skal også understøtte, at de lokale læreplaner kommer til at leve liv efterfølgende – i samspil med den gode praksis, der er opbygget i dagtilbud i Hillerød.

Det forløbne år har være et udforsknings- og udviklingsår. Kompetencepædagoger i inkluderende pædagogik, ledere og forvaltningen har været på videre uddannelse i den styrkede pædagogiske læreplan arrangeret i et samarbejde med Københavns Professionshøjskole og Professionshøjskolen Absalon. Dermed har mange fået en kvalificeret indsigt i den styrkede pædagogiske læreplan. De har også tilegnet sig nye metoder og tilgange. Alt sammen ting, der er baseret på den seneste forskning om børns trivsel, læring, udvikling og dannelse. Der er videregivet viden om metoder og tilgange, som bedst muligt fremmer børneperspektivet, det brede læringsbegreb, læringsmiljøet, evalueringskultur og de andre vigtige begreber i den styrkede pædagogiske læreplan. Som planlagt er der introduceret og afprøvet forskellige planlægnings- og evalueringstilgange. Det er nu muligt at udvælge metoder og tilgange i hvert enkelt dagtilbud, som bedst spiller sammen med det, børnene er optaget af i de lokalt - og de kvaliteter og udfordringer de står med. Samtidigt er der nu tid til at erfaringsudveksle om de første elementer af den styrkede pædagogiske læreplan, som er færdigformuleret og sat på dagtilbuddenes hjemmesider d. 31. december 2019. Der er grund til at anerkende den store indsats, der allerede er gjort. Det har været spændende og inspirerende at se de mange forskellige bidrag, der er kommet fra ledere, medarbejdere og det er spændende at mærke, at der er stor interesse fra forældrene om at blive inddraget endnu mere i arbejdet.

Det nye år 2020 vil være et år, hvor dagtilbuddene skal færdiggøre de afsnit, der herefter mangler i den lokale læreplan. Det vil også være et år hvor læreplanen kommer til at leve liv i praksis til gavn for børnene. Undervejs vil den enkelte leder og det enkelte dagtilbud kunne finde inspiration til dette arbejde på tværs af dagtilbuddene gennem ledermøder og møder i netværkene. Begge steder vil punktet sættes højt på dagsordenen. Desuden vil der i områderne kunne deles viden og erfaringer. På flere niveauer vil der således være rum for at understøtte arbejdet med at få færdigformuleret den styrkede pædagogiske læreplan. Målet er, at den lokale læreplan både bliver et spændende, engagerende og retningsgivende dokument – og at der på vejen til målet har været gode muligheder for hente viden og hjælp på tværs. I denne nye overordnede rammeplan er en række af de omtalte metoder og tilgange fra kompetenceudviklingen omtalt. De er til inspiration - og vil løbende blive tilføjet tilgange og metoder, som kan anbefales. Men det er stadig muligt selv at opfinde nogle helt nye tiltag. På møder og seminarer vil vi samle op på de gjorte erfaringer, så alle tiltag og idéer kan inspirere. Ud fra dette vil det enkelte dagtilbud kunne vælge det ud, der giver mening, dynamik og læring i den lokale sammenhæng. Og dermed giver det miljø, der fremmer netop disse børns fortsatte trivsel, læring, udvikling og dannelse.

God arbejdslyst med at dele viden og inspirere hinanden. God arbejdslyst med at vælge ud og afgrænse jeres styrkede pædagogiske læreplan. God arbejdslyst med at inddrage forældrene.

*Rikke Pihl Terkelsen
Dagtilbudschef*

Den overordnede pædagogiske rammeplan 2020

Den nye overordnede pædagogisk rammeplan for dagtilbud i Hillerød Kommune er udarbejdet af forvaltningen og har et klart formål. Den skal nemlig skabe en ramme for arbejdet med de lokale

styrkede pædagogiske læreplaner. En ramme hvor dagtilbudslederne kan blive understøttet og inspireret i at udarbejde dagtilbuddenes styrkede pædagogiske læreplaner – og samtidigt en ramme for at dele viden på tværs om arbejdet og erfaringerne, om succeser, undringer men også om ”bøvl og vanskeligheder”. Det hele er noget, som vi lære af.

I det forløbne år har den gamle pædagogiske handleplan for 2019 været en ramme for den udviklingsrejse, som dagtilbuddene har været ude på. En rejse der blev sat i gang med ændringer i dagtilbudsloven besluttet i juni 2018. I denne handleplan slås det fast, at dagtilbuddene i Hillerød Kommune allerede står på et stærkt fagligt grundlag, og at meget heri peger i samme retning som lovens intentioner. Derfor er udviklingsrejsen, en rejse hvor der er plads til at tage kvaliteter fra egen praksis med i ”kufferten”.

Samtidigt er der med ministeriets udgivelse af pjece ”Den styrkede pædagogiske læreplan, rammer og indhold” defineret meget af det som de lokale læreplaner skal omhandle. Derfor er denne nye pædagogiske rammeplan en redigeret og forkortet udgave af sidste års handleplan. Rammeplan og ikke handleplan, fordi kommunen ønsker understøtte kvalitetsudvikling af dagtilbuddene, og have høje forventninger til dem. Men også fordi den, ikke længere skal godkende læreplanen.

Den enkelte institution har ikke været alene på udviklingsrejsen. Både forvaltningen, sektionslederne, dagtilbudslederne, og kompetencepædagogerne i inkluderende pædagogik har været på kursus. De første på læringsdag, læringsforløb og de sidste på et diplommodul-kursus om læringsmiljøer. De forskellige kompetenceudviklingstiltag har ligget i forlængelse af hinanden og ikke gennemført parallelt. Der er holdt fast i at både pædagoger, ledere og forvaltning har været i uddannelsesiltagene – også selvom det blev nødvendigt at skifte til ny uddannelsesinstitution. Det har vist sig at være godt. Institutionerne har ikke skullet undvære mange medarbejdere på samme tid – og dialogen om loven og de nye begreber har været noget der løbende er drøftet og reflekteret over på alle tre niveauer. Noget er løbende blevet afprøvet, justeret og taget ind i praksis. Der har endnu ikke været kurser for pædagogiske medhjælpere. Det bliver derfor også først senere, nemlig i efteråret 2020.

Med den valgte fremgangsmåde har der været fokus på, at der ikke var for mange medarbejdere væk på uddannelse samtidigt, og at sikre en åbenhed over for de ideer, der er bliver udviklet undervejs. Også at der er åbenhed over for de nye ideer og forslag der udarbejdes, når de sidste

medarbejdere kommer hjem fra kursus. Som det hed i den gamle plan ”kan det være inspirerende at være med til at definere det justerede grundlag. Der er både indflydelsesmuligheder og lokale råderum/ledelsesrum i processen med den styrkede læreplan og kvalitetsudvikling af dagtilbud for børn i Hillerød”. Dette skal stadig være i fokus i 2020, når medhjælperne kommer på kursus. Samtidigt skal det sikres, at medarbejdere og forældre bliver yderligere inddraget. Medejerskab kræver åbenhed og medindflydelse på formuleringerne mv.

Dagtilbudsloven giver lederen og medarbejderne nogle nye opgaver – og ny viden

Dagtilbudsloven er blevet ændret ved en beslutning i Folketinget i 2018. Det er blevet bestemt, at dagtilbudslederen ansvarlig for at udarbejde en skriftlig styrket pædagogisk læreplan for børn i alderen 0-6 år. Loven bestemmer at alle elementerne i loven først er fuldt beskrevet d. 1. juli 2020. Ledere og medarbejdere er derfor blevet informeret om loven i løbet af det forgangne år og har arbejdet på forskellig måde med at indføre den i de lokale dagtilbud i løbet af året.

Lederen skal inddrage forældrene og medarbejderne. Dagtilbudslederne har derfor i 2019 arbejdet med en såkaldt procespil, hvori de har skullet formulere, hvordan medarbejderne og forældrene inddrages i det konkrete dagtilbud.

Loven bestemmer, at den styrkede pædagogiske læreplan skal bidrage til at fremme trivsel, læring, udvikling og dannelse af børns kompetencer gennem udvikling af gode læringsmiljøer i de enkelte dagtilbud. Der er indført et krav til lederen om, at hun/han indfører en evalueringskultur i dagtilbuddet.

De seks læreplanstemaer fra den gamle pædagogiske læreplan er fastholdt men er blevet revideret. Arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplaner allerede godt i gang i Hillerøds dagtilbuddenes praksis – og mange tiltag er blevet delt på de forskellige møder. Mange steder er samarbejdet og prøvehandling med de øvrige medarbejdere og forældrene også allerede godt i gang.

Der har i den forløbne periode været et fællesskab om den styrkede pædagogiske læreplan i Hillerød. De nye opgaver er blevet drøftet på medarbejdermøder, ledermøder, netværksmøder - og nogle steder er der indført et pædagogisk forum for kompetencepædagogerne, som arbejder

med hvert sit tema. Der er fundet gode måder på at arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan, både lokalt og i forvaltningens møder med ledere og kompetencepædagoger. Desuden har forvaltningen understøttet dagtilbud, der har ønsket oplæg på p-dage eller p-møder ved at formidle viden og facilitere processer i samspil med den lokale dagtilbudsleder. Desuden er der gennemført en kompetenceudvikling af forvaltning, læringsforløb for ledere og diplommoduluddannelse til kompetencepædagogerne i inkluderende pædagogik i et samarbejde først med Københavns Professionshøjskole og senere med Professionshøjskolen Absalon (*da det blev nødvendigt*). *Det har betydet en mere skræddersyet undervisning – en undervisning mere i ansigtshøjde med medarbejdere i Hillerød og den praksis der er her.*

Den viden der her er blevet formidlet er blevet taget med på ledermøder, medarbejdermøder, netværksmøder mv. Der har derfor allerede været dialog om den styrkede pædagogiske læreplan og om udvikling af pædagogiske læringsmiljøer. Der har også, som nævnt tidligere, allerede været drøftet mange forskellige tiltag, metoder, prøvehandlinger og evalueringsmåder. Det enkelte dagtilbud skal nu – efter inspiration fra deres kompetencepædagog og leder - prioritere, hvilken viden, tilgange og metoder der skal tages med ind i praksis, fordi det passer med de lokale forhold - og hvilke der ligger som viden, der kan aktiveres på et senere tidspunkt. I undervisningen er der formidlet en større række af metoder, teorier, tilgange, modeller mv. således, at den underviste har et større videns-reservoir og et repertoire af metoder og tilgange, som der kan trækkes på hen af vejen. Lige nu skal det vigtigste findes frem - og afgrænses.

Den styrkede pædagogiske læreplan er gennem mange små tiltag, undringer og refleksioner i små samtaler og dialog på større møder begyndt at leve mange steder. Forhåbentlig er den gennem dette blevet til både noget konkret og meningsfuldt?

Overgangsperioden forsætter

Loven er trådt i kraft 1. juli 2018, men den skal imidlertid først være fuldt virkeliggjort med alle elementer d. 1. juli 2020.

På møder og i dialoger på alle niveauer i mellem kommune og dagtilbud er der blevet, og bliver der fortsat, arbejdet med og på at skabe læringsmiljøer, der kan understøtte og fremme trivsel, læring, udvikling og dannelse for alle børn.

Med henblik på at sikre tid til fordybelse og med henblik på at kunne lære af hinanden på tværs af dagtilbud (og for at starte evalueringskulturen) er det bestemt, at der d. 31. december 2019 skulle ligge et afgrænset første udkast til styrket pædagogisk læreplan med 2 læringstemaer og 2 grundlagselementer samt en beskrivelse af de første skridt i at etablere en evalueringskultur.

Det er fortsat et mål, at den styrkede pædagogiske læreplan er en realitet i alle dagtilbud d. 1. juli 2020, - samt at den evalueres efterfølgende. Der er stadig et arbejde bagefter med at få den til at leve og virke, når det formelle er på plads.

De daglige ledere vil blive understøttet i arbejdet med at udvikle konkrete skridt i denne proces. Samtidigt med dette vil der på ledermøder og i netværk være fokus på at opsamle erfaringer og idéer til tiltag på tværs af enhederne.

Alle lovens elementer er ved at blive introduceret til medarbejderne, hvorefter der vil blive arbejdet med dem i de løbet af den kommende periode (på ledermøder mv). De metoder og tilgange der nævnes i denne plan tænkes at kunne inspirere det videns- og metodegrundlag, som det enkelte dagtilbud vil have brug for i fremtiden.

Desuden vil der gennem interviews blive indsamlet viden om, hvor de enkelte dagtilbud er i deres arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan, og hvilken udvikling de er i gang med. Forvaltningen skal sikre, at den styrkede læreplan vil blive en realitet i alle dagtilbud i kommunen.

Sektionsledere og forvaltning vil understøtte og sikre, at alle dagtilbud har en styrket pædagogisk læreplan i 2020, der indeholder alle den styrkede læreplans elementer. De lokale erfaringer, og input fra medarbejdere og forældre vil blive samlet op i den videre proces. Der vil blive arbejdet med at inspirere, at understøtte og hjælpe den enkelte leder. Det vil stadig ske med en "empowerment-orienteret" tilgang, da det er den enkelte leder der er ansvarlig for den styrkede pædagogiske læreplan og evalueringskulturen. Der vil være opmærksomhed på, at der i lovens materialer tales om lederens muligheder for "oversættelse, fortolkninger, justeringer, mingeleringer mv." Dette lokale ledelsesrum vil blive respekteret og vil kunne udfyldes af lokale ledelses-initiativer. Dette sikrer, at indførelsen af de nye tiltag kan ske med udgangspunkt i børnene i det lokale dagtilbud, og på baggrund af konkrete erfaringer fra praksis. Der er i forvejen mange kvaliteter i praksis, som kan tænkes med.

På møder i året 2020 vil der blive behandlet temaer, som der vil være en fælles interesse i at få afklaret og oversat til de forskellige kontekster. Det vil blandt andet være dannelsesbegrebet, leg, indsamle børnenes stemmer, meningsfuld data, løbende og systematiske evalueringsmetoder samt øget forældresamarbejde og samarbejde med lokalsamfundet / undersøge muligheder i det sociale entreprenørskab.

Her er det særligt netværket for inkluderende pædagogik og dets kompetenceledere og – pædagoger, der skal gå foran og sammen med lederne inspirere og dele den viden, de har fået på diplomuddannelsen til de øvrige medarbejdere. Kompetencepædagogerne og ledere kan her bygge videre på den samarbejdsaftale, der er indgået i forbindelse med diplomuddannelsen. Mange steder er der oprettet nye rum for faglige dialoger om arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan – måske kan dette ses som skridt i retning af at udvikle de ”professionelle læringsfælleskaber”, som er blevet introduceret i undervisningen.

Fundamentet ”Science-didaktik” samt ”Fælles børn – fælles ansvar” videreføres

I Hillerød kommune arbejdes der forsat ud fra en Science-didaktisk tilgang til det pædagogiske arbejde. Denne tilgang giver det mening at arbejde videre med i den styrkede pædagogiske læreplan. I Hillerød kommune forstår vi læring som: *” en dynamisk, kontinuerlig proces, der grundlæggende handler om erfaringsbearbejdning og om at ændre sin kapacitet og kompetence til at forstå virkeligheden og potentielt handle i denne. Det er en social proces der foregår i samspil og interaktion med omgivelserne, og som kan være både kognitiv, følelsesmæssigt og kropsligt baseret”*, (Rapport: Science didaktik i Hillerød, Frøkjær & Brostrøm, s. 13). Disse forståelser videreføres og kan videreudvikles i processen.

Herudover skal der være opmærksomhed på, at de t fælles dokument på Hillerød Kommunes Børne og Unge-område, ”Fælles Børn – Fælles Ansvar” som er udgivet efter politisk godkendelse i en ny udgave. Dette dokumentets formuleringer skal tænkes ind i dagtilbudsområdets arbejde. Det gælder både i det tværfaglige perspektiv, i arbejdet med komplekse opgaver samt i arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan og dennes fokus på kvalificering af indsatsen over for børn i udsatte positioner.

På ledermøder mv. vil der blive arbejdet med modeller for, hvordan de forskellige dokumenter kan tænkes sammen med den styrkede pædagogiske læreplan.

Formuleringerne i dagtilbudsloven, de reviderede læreplanstemaer og arbejdet i netværkene

Tankerne bag den pædagogiske læreplan er, at børn er medskabere af egen læring, og at det er fremmende at tænke i læringsmiljøer – frem for f. x. i tiltag fra de voksne. Det er en læringsforståelse, hvor medarbejderne stadigt skal støtte, guide og udfordre. I fremtiden skal der arbejdes med en såkaldt bred læringsforståelse. Hvad enten der er tale om planlagte aktiviteter fra medarbejdernes side eller spontant opståede situationer, hvad enten om det er i formiddagens planlagte forløb eller i de mere spontane læringsituationer i de daglige rutiner i hverdagen skal der tages udgangspunkt i, at legen er udgangspunktet for de lege- og læringsprocesser, som barnet indgår i - og for medarbejdernes rolle og position.

Den pædagogiske læreplan skal tage hensyn til børnegruppens sammensætning og beskrive dagtilbuddets mål for børnenes læring - inden for og på tværs af følgende reviderede læreplanstemaer:

- Alsidig personlig udvikling,
- Social udvikling,
- Kommunikation og sprog,
- Krop, sanser og bevægelse, □ Natur, udeliv og science - samt □ Kultur, æstetik og fællesskab.

De seks temaer vil der blive arbejdet videre med i de tværkommunale netværk:

- Kommunikation og sprog,

- Natur, udeliv og science,
- Digitalisering i børnehøjde,
- Krop, sanser og bevægelse,
- Kultur – æstetik og fællesskab samt □ Inkluderende pædagogik.

Netværkene vil understøtte ledernes og dagtilbuddenes arbejde med at formulere den styrkede pædagogiske læreplan, få den til at leve og at opsamle erfaringer, dokumentation og evalueringsmåder, der kan inspirere og skabe ny læring.

De enkelte temaer må imidlertid ikke ses isolerede. Af den landsdækkende evaluering af den gamle læreplan blev der identificeret en fare. Ved at planlægge pædagogikken ud fra de enkelte faglige søjler (f. x. i en årsplan med et af de seks temaer hver måned), kan man komme til at sætte noget vigtigt i skyggen. I evalueringen viste det sig, at det der havde været i skyggen og skulle mere i fokus var indsatser over for børn i udsatte positioner og en mere systematisk evaluering.

I børns sidste år i dagtilbuddet skal der også arbejdes med de enkelte læringstemaer og sikres en sammenhæng med børnehaveklassens mål. Dette betyder, at de enkelte temaer stadig videreudvikles, og at netværkene stadig har en opgave i at følge udviklingen og inspirere området med nye tanker og tiltag mv. Igen har får netværkene en vigtig rolle.

Ny formålsparagraf

Med ændringen af dagtilbudsloven er der givet dagtilbudsområdet en ny og spændende formålsparagraf. Den siger blandt andet at ”dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv”.

Dagtilbud skal:

”I samarbejde med forældrene give børn omsorg og understøtte det enkelte barns trivsel, læring, udvikling og dannelse og bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst”.

”Børn i dagtilbud skal have et fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sundhed, udvikling og læring”.

”Dagtilbud skal give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for og oplevelse med demokrati. Dagtilbud skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund”.

”Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene sikre børn en god overgang fra hjem til dagtilbud. Dagtilbud skal endvidere i samarbejde med forældre og skole sikre børn en god sammenhængende overgang mellem dagtilbud, og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole ved at udvikle og understøtte deres grundlæggende kompetencer og lysten til at lære”.

I den styrkede pædagogiske læreplan i dagtilbuddet skal det beskrives, hvordan man vil etablere et pædagogisk læringsmiljø, der med *”leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter og daglige rutiner”* giver muligheder for børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse og med inddragelse af børnenes perspektiv, deres deltagelsesmuligheder, børns forskellige forudsætninger, børnegruppens sammensætning og børnefællesskabet.

Det bliver vigtigt at se, hvordan pædagogisk praksis og arbejdet med at udarbejde lokale styrkede pædagogiske læreplaner kan komme til at spille sammen med den nye formålsparagraf - og hvordan dette arbejde er blevet delt og inspireret på tværs af enhederne, forvaltning, sektionsledernes ledelsesteam og kompetencenetværkene?

Nogle andre vigtige spørgsmål er disse: Hvordan er der arbejdet med at holde alle fire begreber - trivsel, læring, udvikling og dannelse - i fokus? Hvordan forebygges det, at ingen af begreberne kommer til at stå i skyggen?

I den første fase af arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan har der vist sig stor interesse for at finde læring i hverdagens rutiner. En anden tendens har været, at mange finder det meningsfyldt at arbejde med læringsmiljømodeller, der på samme tid fat i både det strukturelle og

det processuelle elementer i læringsmiljøerne. En tredje tendens har vist sig at være en stor interesse i at følge børnenes perspektiver og stemmer.

I den kommende tid vil et af resultatet af diplommoduluddannelsen vise sig som en række opgaver, som kompetencepædagoger udarbejder i foråret 2020. Der vil blive samlet op på spørgsmålene og de indsigter og pointer, som deres opgaver trækker frem. I opsamlingen vil der være fokus på at finde de kvaliteter og tendenser, der giver fremdrift og retning og som skaber en eksemplarisk værdi, der kan anvendes på tværs. I den kommende tid vil der blive udviklet begrundelser og formuleringer, der også kan anvendes i arbejdet med at formulere de sidste afsnit i de lokale læreplaner.

Evalueringskultur

Lovændringerne indeholder som fortalt en ny bestemmelse om, at lederen er ansvarlig for at etablere en evalueringskultur i hvert dagtilbud. Dette betyder blandt andet, at dagtilbuddets leder og medarbejdere løbende må forholde sig reflektivt og kritisk til arbejdet i hverdagen, og hvordan læringsmiljøet understøtter børns trivsel, læring, udvikling og dannelse. Det skal også afklares, hvordan forældrene inddrages. I arbejdet med indførelse af en evalueringskultur vil der blive arbejdet videre med de tilgange og metoder, der er introduceret i kompetenceudviklingstiltagene. Det drejer sig blandt andet om: Prøvehandling, snaplog, videoer, feed-back-metoder, narrative evalueringer, praksisfortællinger, modeller for planlægning af læringsmiljøer, evalueringsmåder mv.

Erfaringerne fra disse forsøg vil blive opsamlet af forvaltningen, på ledermøder, møder i netværkene mv. og videreformidlet til inspiration for alle dagtilbud. Vi vil se på spørgsmålene: Hvilke skridt er der taget i forhold til at videreudvikle læringsmiljøer? Hvilken bevægelse har disse skabt? Hvad er gået rigtig godt? Hvad arbejder vi med at styrke? Hvilke læreplansmål har været i spil i processen – og hvad kan vi lære heraf?

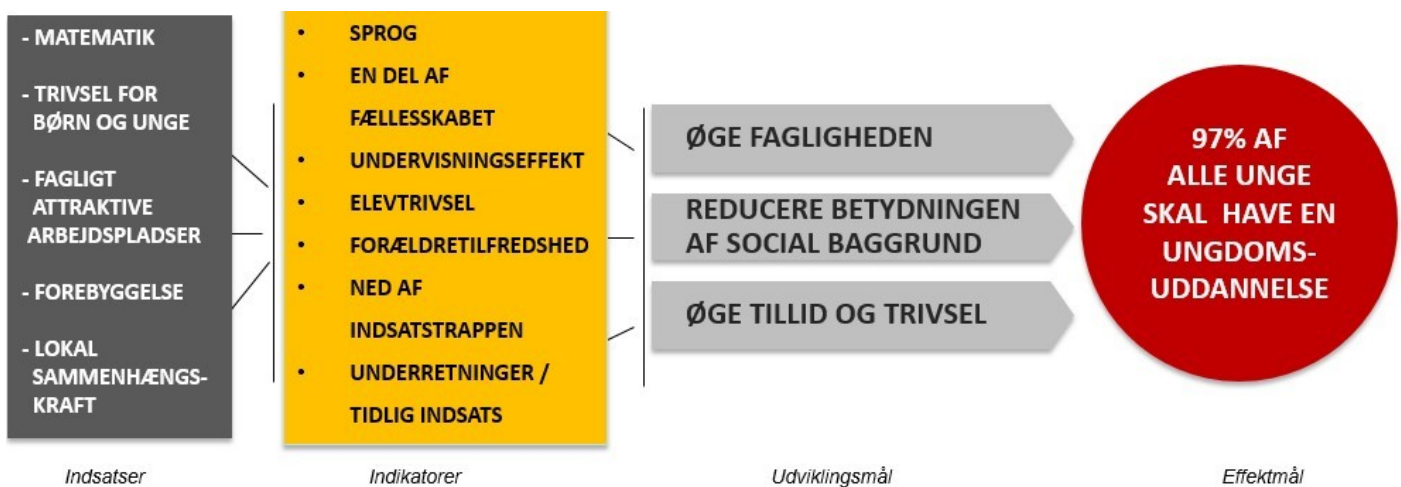
Områderne og den nye styrkede pædagogiske læreplan i netværkene

Det er vigtigt at få opsamlet de forskellige erfaringer, der gøres i det næste år med at realisere den styrkede pædagogiske læreplan – herunder hvordan de forskellige roller, der understøtter arbejdet udvikler sig. Herunder hører også refleksioner over hvilke justeringer af bestyrelsens principper som er gjort undervejs.

Politiske mål, indikatorer og indsatser

Den pædagogiske rammeplan har også til formål at beskrive sammenhængen mellem det pædagogiske arbejde i og på tværs af dagtilbuddene og Hillerød Kommunes indsatsområder indenfor BFU-området:

Samme indikatorer og mål for 2020

Hvordan bliver der arbejdet med mål, indikatorer og indsatser inden for dagtilbudsområdet?

For dagtilbuds side betyder dette, at indsatserne i arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan også rettes imod, at kommunens mål er:

- At styrke børnenes nysgerrighed og matematiske opmærksomhed gennem fokus på aktiviteter og lege, hvor tal, mængder, former o. s. v. indgår.
- At forstå det enkelte barns reaktioner og hjælpe barnet med at tilegne sig kompetencer til at indgå i samspil med andre børn og voksne og til at udvikle relationer til andre.

- At understøtte fagligt dygtige og kompetente ledere og medarbejdere, have et fagligt udfordrende og refleksivt arbejdsmiljø med høje forventninger til professionalisme og kvalitet afbalanceret i forhold til de krav, som dagtilbuddene/området kan kapere.
- At arbejde for en tidligere opsporing og indsats med henblik på inklusion, at indsatser sker rettidigt og følges tæt med henblik på følge en udvikling hos barnet med hensigt at bevæge sig længere ned af indsatstrappen.
- At videreudvikle samarbejdet, videndelingen og sammenhængskraften mellem institutionerne i lokalområdet med henblik på et tættere samarbejde med forældrene, borgere og kommunen.

I dagtilbuddene indarbejdes mål, indikatorer og indsatser i arbejdet med Den Styrkede Pædagogiske Læreplan, der hvor der er en naturlig sammenhæng.

Børnesyn

I Hillerød kommunes dagtilbud, møder de pædagogiske medarbejdere børnene ud fra et børnesyn med et anerkendende perspektiv og med en systemisk/narrativ tilgang til arbejdet med børn, unge og familier (jf. Fælles Børn – Fælles Ansvar, 2019). Det indebærer, at der ses på udviklingsmuligheder ud fra den kontekst eller sammenhæng, som barnet befinder sig i, ligesom det indebærer en opmærksomhed på, at barnet i udsatte positioner er mere og andet end det problem, der udfordrer dem. Udfordringer og problemstillinger er oftest komplekse. Der skal derfor også være øje for det der virker – en bedre begrundet praksis - med erfaringer fra tværfaglig indsats - vil der kunne trækkes på, på tværs, når man står i nye og måske endnu ikke helt forståelige udfordringer.

Af de nye bestemmelser som er en følge af ændringer af dagtilbudsloven fremgår det, at barnesynet er en vigtig del af det nye fælles ”pædagogiske grundlag”, som kommer til at være gældende for alle dagtilbud i landet: ”Det at være barn har en værdi i sig selv. Børn skal ikke alene forberedes på at blive voksne, men også støttes og værdsættes i de første år”.

Dette uddybes gennem en ramme og indholdsbeskrivelse, ”Den styrkede Pædagogiske læreplan – Rammer og indhold”. Med Den styrkede pædagogiske læreplan lægger der vægt på: Barnets ret til

leg, at være medbestemmelse, ret til at være forskellig og udvikle sig i eget tempo, at møde omsorg og stimulation, at finde og få tilbudt afpassede udfordringer, at møde positive forventninger og et miljø med stort tillid fra det pædagogiske personale.

”De danske dagtilbud skal være med til at understøtte det gode børneliv, forstået som et liv, hvor der er plads, tid og ro til at være barn, og hvor et nært og tillidsskabende pædagogisk personale giver barnet nærvær, omsorg og tryghed til at kunne lære og udvikle sig”, som det fremgår af ramme- og indholdsbeskrivelsen.

Medarbejderne må skabe en organisatorisk ramme og et læringsmiljø, der muliggør dette – med henblik på optimere mulighederne for barnet trivsel, læring, udvikling og dannelse. Dette kan ske gennem at invitere alle børn ind i frugtbare deltagelsesmuligheder - og med et særligt fokus på børn, der er sårbare og i udsatte positioner.

Forældrene inddrages i dette arbejde og på måder, hvor alle forældre kan indgå som aktører og føle sig inviteret og inddraget. Desuden søges det at inddrage lokalsamfundet som en ressource.

Vores pædagogiske teoretiske fundament

I Hillerød Kommune arbejder de pædagogiske medarbejdere i dagtilbuddene ”science didaktisk”. *Science* refererer til at have en nysgerrig og eksperimenterende tilgang i den kontekst, som pædagogerne indgår i sammen med børnene. Medarbejderne er lydhøre over for børns signaler og nysgerrige spørgsmål. Der arbejdes bevidst på at fange deres små signaler og arbejde videre med børnenes spørgsmål og deres undren. Det gøres blandt andet ved, at pædagogerne indbyder til åbne dialoger med børnene, hvor man lytter, fornemmer og finder fælles opmærksomhed og udforsker nogle spændende spørgsmål (noget uafsluttet). Målet er at inkludere alle dagtilbuddets børn i fællesskabet, som aktive deltagere der på forskellig måde inviteres ind i en udforskning af verden - eller et lille spændende fænomen i den. Science aktiviteter passer til børns umiddelbare tilgang til verden, de undrer sig, de er nysgerrige og de stiller spørgsmål.

Didaktik refererer til de overvejelser og refleksioner, personalet gør over det pædagogiske indhold, som børnene præsenteres for. At arbejde didaktisk vil altså sige, at man stiller spørgsmål til sin praksis - om indhold og formål, hvad der skal læres, og hvordan det skal læres.

Når man arbejder didaktisk stiller de pædagogiske medarbejdere spørgsmål om:

- Formål og mål (hvordan/ hvorfor)
- Indhold og tema (hvad)
- Metoder, principper (hvordan)
- Midler (legetøj, bøger, indretning, o.a.)
- Evaluering – en vurdering af pædagogikken og børnenes leg og læring.

I praksis betyder det, at pædagogerne i kommunens dagtilbud målretter og iværksætter en bevidst praksis med fokus på børnefællesskaber, børns læring og med legen som den skabende virksomhed. Når børn leger, får de lyst til at blive bedre og dygtigere til at løbe, klatre, hoppe etc. og gennem denne virksomhed lærer de at forstå sig selv og deres kammerater.

Med den styrkede pædagogiske læreplan fortsættes denne didaktiske tilgang og dette med yderligere fokus på at inddrage børnenes stemmer og perspektiv, som det fremgår af den styrkede læreplan. Der kan ud fra et læringsmiljø-blik spørges: Hvad ville du (f. x. ud fra evalueringen) justere i læringsmiljøet? Hvordan er mon børnenes perspektiv på situationen? Hvilke interaktioner og relationer får børnene mulighed for at indgå i? Hvordan er læringsmiljøet organiseret inde og ude? Hvordan lærer børnene – inde og ude? (Jævnfør en model udviklet af Anders Skriver Jensen).

Den professionelle pædagogiske medarbejder

I Hillerød kommune er de pædagogiske medarbejders primære opgave og kompetence, at sikre at den styrkede pædagogiske læreplan lever og udvikler sig i de lokale dagtilbud, og at læringsmiljøerne videreudvikles, så de bedst muligt fremmer børns trivsel, læring, udvikling og dannelse. Herunder hører det, at medarbejderne skal kunne rumme og inkludere alle børn, som går i dagtilbuddet. Dette er af afgørende betydning for børnenes personlige og sociale udvikling. Som professionel pædagogisk medarbejder er man derfor ansvarlig for, at hvert enkelt barn og børnefællesskabet trives, lærer og udvikler sig gennem positive forventninger til dets udvikling. Forpligtende fællesskaber og medarbejderens professionelle ageren i afstemte samspil med børnene og tætte sproglige dialoger er også vigtige ingredienser i en praksis, der fremmer målet

om, at børnene får viden og færdigheder. Dette gælder også i forhold til etiske og moralske værdier. Et sådan arbejde handler netop om at fremme, at barnet mødes med forventninger, anerkendelse og dannelse. De enkelte medarbejdere og det professionelle fællesskab i dagtilbuddet har et medansvar for, at børnene bliver i stand til at begå sig i samfundet som demokratiske medborgere. Medarbejderen er altså vigtig, når vi italesætter dannelse og dannelsesbegrebet. Dannelse handler om, *hvem* barnet bliver, hvilket er præget af pædagogens ageren suppleret med den viden og de færdigheder børnene møder gennem deres leg med de andre børn.

I Hillerød Kommune lægger vi vægt på at lære børnene at få øje på, hvem der er (og *ikke er*) med i legen, og hvordan man behandler hinanden. Børn *gør* som de voksne, så når de voksne lærer børn at få øje på de børn, der ikke er med i legen, må medarbejderne selv gå forrest og få øje på disse børn. Medarbejderne forventes at vise og lære børnene, hvordan man behandler hinanden, lytter til hinanden – og respekterer hinanden. For at skabe et godt miljø for dannelse forventes det, at medarbejderne åbent, med respekt og mod, reflekterer over tonen og samspillet medarbejderne imellem.

Børn ses som en aktive deltagere, der medvirker til at forankre og videreudvikle værdier og viden i egne personligheder. Her finder de - gennem medarbejdernes inspirationer og spørgsmål - nogle rettesnore for at orientere sig og handle i en global verden som et hensynsfuldt, kritisk og demokratisk menneske. Medarbejderne er ansvarlige for denne inspiration og at se sig selv som model og forbillede. Gennem anerkendelse og afstemte samspil med børnene skabes et miljø for den enkelte kan øve sig i disse idealer for dannelse.

Alle medarbejdere er ansvarlige for at deltage i arbejdet med de nye lovbestemmelser. Herunder hører at fremme muligheder for at arbejde med små børnegrupper, hvor kommunikation, sprog og anden udvikling bedst finder sted, (i følge forskningen om dagtilbud af høj kvalitet). Ud over dette må der stadigvæk være fokus på at skabe pædagogiske læringsmiljøer, der giver gode muligheder for børns fordybelse, længerevarende fælles opmærksomhed med de voksne og at skabe læringsrum, der fremmer forskellige lege- og udfoldelsesmuligheder.

Den professionelle faglige ledelse

Med dagtilbudsloven bestemmes det nu fra politisk hold, at alle dagtilbud skal arbejde med at udvikle læringsmiljøer. Der er nu igangsat et arbejde med at have fokus på børnenes læringsmiljøer – på kurser, læringsforløb og på møder er der arbejdet med at udvikle forståelser for begrebet, finde nuancerne i det og udvikle planlægnings- og evalueringsmodeller, der sætter fokus på læringsmiljøet på en enkel og meningsfuld måde. Ved at lade sig inspirere af disse fra forskere udviklede metoder og tilgange vil der kunne sættes udviklingsarbejde og prøvehandling i gang. eller nye begrundelser for praksis. Gennem snap-logs, videos, praksisfortællinger og efterfølgende refleksioner og evalueringer mv. er der ved at blive sat flere ord på planlægningsmetoder der favner læringsmiljøet. Medarbejdernes egne aktioner og prøvehandling, der er med til at videreudvikle forskernes pointer og metoder, så de kan oversættes til den lokale kontekst. Ledernes arbejde blive at skabe refleksionsrum for denne udvikling og selv sammen med kompetencepædagogen i inkluderende pædagogik bidrage med små inputs, der fremme en udforskende tilblivelse af den enkelte institutions måde at gå til opgaven på.

I dette arbejde skal der ses på og efter læringsmiljøer over hele dagen – det vil sige både ved barnets modtagelse og aflevering, ved voksenplanlagte initiativer, ved børneinitieret leg og aktiviteter samt ved de daglige rutiner i institutionen/dagplejen.

Loven fastlægger, at det er lederens ansvar, at den styrkede læreplan udarbejdes ud fra det pædagogiske grundlag. Lederen skal som nævnt tidligere skabe rammer for, at der etableres en evalueringskultur i dagtilbuddet. Planlægningsmetoder der er gode til at favne hele læringsmiljøet kan eventuelt inspirere til at evalueringsværktøjet bygger på samme modeller. Derved bliver det enklere og mere meningsfyldt at dokumentere om tiltag, samspil og ændringer af læringsmiljøet fremmer børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Det pædagogiske ansvar er i de kommunale dagtilbud fortsat delt mellem sektionsleder for området og daglig leder. Sektionslederne for områderne står med det overordnede ansvar og for arbejdet med områdebestyrelsen. Herunder hører bl.a. at arbejde med områdebestyrelsens vedtagne principper for det pædagogiske arbejde. Formuleringsopgaven af den nye styrkede læreplan ligger hos dagtilbudslederen. I dagtilbudsloven bestemmes tillige, at lederen skal inddrage "forældrebestyrelsen" i udarbejdelse, evaluering og opfølgning af den nye pædagogiske læreplan. I Hillerød Kommune betyder dette dagtilbudsrådene i de kommunale dagtilbud og

bestyrelserne i de selvejende institutioner. I dagplejen er det dagplejelederen, der står for udarbejdelsen og for inddragelse af dagtilbudsrådet.

Den nye pædagogiske læreplan formuleres inden for dagtilbudsloven og de af kommunen bestemte rammer og prioriterede indsatser for dagtilbuddene. Lederen skal tage højde for de pædagogiske principper, som bestyrelsen har besluttet inden for deres kompetenceområde.

Områdebestyrelsen skal for de kommunale dagtilbud fastsætte principper for dagtilbuddets arbejde, for samarbejdet mellem dagtilbud og hjem og for anvendelse af budgetrammen inden for kommunes rammer og prioriterede indsatser. I de selvejende institutioner er det deres bestyrelser. Bestyrelsen skal inddrages i daginstitutionens arbejde med at skabe gode overgange fra hjem til dagtilbud, mellem dagtilbud og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole.

Områdebestyrelsen i de kommunale dagtilbud kan herefter orienteres årligt af sektionslederen om, hvordan arbejdet med virkeliggørelse af den styrkede pædagogiske læreplan og evalueringskulturen skrider frem. Herunder fortælles der om erfaringer, der gøres og de tværgående perspektiver der viser sig. Der kan fortælles om, hvordan erfaringer og perspektiver for hver enhed – eller de samlede tendenser. Der ses også på, hvordan pædagogisk praksis og læringsmiljøer fremmer børns trivsel, udvikling, læring og dannelse. Desuden drøftes det, om udviklingen spiller godt sammen med de principper, som områdebestyrelsen har besluttet – eller om de bør justeres eller fornys.

På den årlige orientering af områdebestyrelsen, kan beretningen fra sektionslederen suppleres af fortællinger fra de enkelte dagtilbud/ledere, om hvordan arbejdet er grebet an, hvor langt man er kommet og hvilke resultater der er opnået. Dette kan sammen med drøftelsen i områdebestyrelsen være med til at inspirere lederne til den fortsatte udvikling af læreplansarbejdet i de enkelte dagtilbud. Det kan også føre til, at der findes nye måder at inddrage forældrerepræsentanterne på. I de selvejende institutioner er det lederen, der orienterer bestyrelsen om det ovenstående arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan – herunder står for inddragelsen. I dagplejen er det dagplejelederen, der orienterer dagtilbudsrådet om dette arbejde.

Organisering af den pædagogiske praksis

Med fokus på det enkelte barn og børnegruppen som helhed, tages der bevidste valg i måden, der organiseres på. Pædagogen skal vide, hvor og hvordan han/hun skal placere sig for at støtte barnet bedst muligt - hvad der i Hillerød kommune kaldes for *voksenorden/voksenposition*. Hvorvidt pædagogen går foran, ved siden af eller bag ved barnet, afhænger af barnet, situationen og konteksten. Det centrale i organiseringen er, at handlingerne tager afsæt i barnets og børnegruppens behov eller perspektiv. Den reflekterede og dialektiske tilgang er central, og dermed er bevidstheden om, hvornår vi arbejder skærmende og skubbende (Fisker, Tine, 2014), alt afhængig af barnets situation og af den pædagogiske kontekst også helt central. Gennem arbejdet med den pædagogiske læreplan arbejdes der fokuseret med børnenes leg og læring, såvel som der arbejdes fokuseret med pædagogens egen læring. Der arbejdes i denne forbindelse med at udvikle en evalueringskultur og herunder dokumentation og feedbackmuligheder, så den enkelte indgår i et fællesskab om denne opgave (at arbejde fokuseret med egen læring).

Det gøres blandt andet ved, at man som pædagog hele tiden kan omstille sig og udvikle sin pædagogiske praksis, alt efter hvilke børn man har om sig, og hvilke udfordringer man møder. Dermed støtter vi det enkelte barns trivsel, udvikling, læring og dannelse på bedst mulige vis. "Inklusion betyder, at fællesskabet opstår som følge af de børn, der er i det. Alle er som udgangspunkt en værdifuld del af fællesskaber og regnes med som aktive deltagere. Dermed følger også, at de aktiviteter, der foregår i fællesskabet, tager form efter de børn, som er der, og at betingelserne for, at børnene kan deltage, skal være sådan, at alle har en chance for at deltage. Her er det altså ikke barnet, der "skal gøres rigtigt", men fællesskabet, der skal forme sig efter alle de børn, som deltager i det. Det betyder ikke, at traditioner, aktiviteter og regler skal opfindes på ny, hver gang der kommer nye børn, men at de eksisterende kan gives en drejning, hvis et barn har et behov, som ikke kan mødes inden for det, som findes allerede", (Tine Basse Fisker, 2014:98). Arbejdet med Den styrkede pædagogiske læreplan skal understøtte inkluderende, fleksible og frugtbare spændende deltagelsesmuligheder for alle børn – også de børn der kan være sårbare eller i en udsat position. Herunder arbejdes der også med at udvikle det fysiske miljø, så det bedst muligt fremmer og understøtter legemuligheder og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Gennem arbejdet med dokumentation og som aktører i evalueringskulturen bidrager medarbejderne til, at der er fokus på didaktiske overvejelser og refleksioner i forhold til, hvordan

barnet mødes, hvordan det enkelte barn ses, hvordan barnets og børnenes perspektiv inddrages, og dermed hvilket pædagogisk indhold, der udvælges at undersøge sammen med barnet/børnene. Denne dokumentation og evaluering kan også lade sig inspirere af mere forskningsbaserede tilgange. I "Hanen"-sprogprojektet arbejder deltagerne med forskellige kommunikative strategier, der har til formål at styrke deres opmærksomhed på børnenes verbale og nonverbale initiativer, og derefter invitere børnene ind i meningsfulde, sprogudviklende samspil.

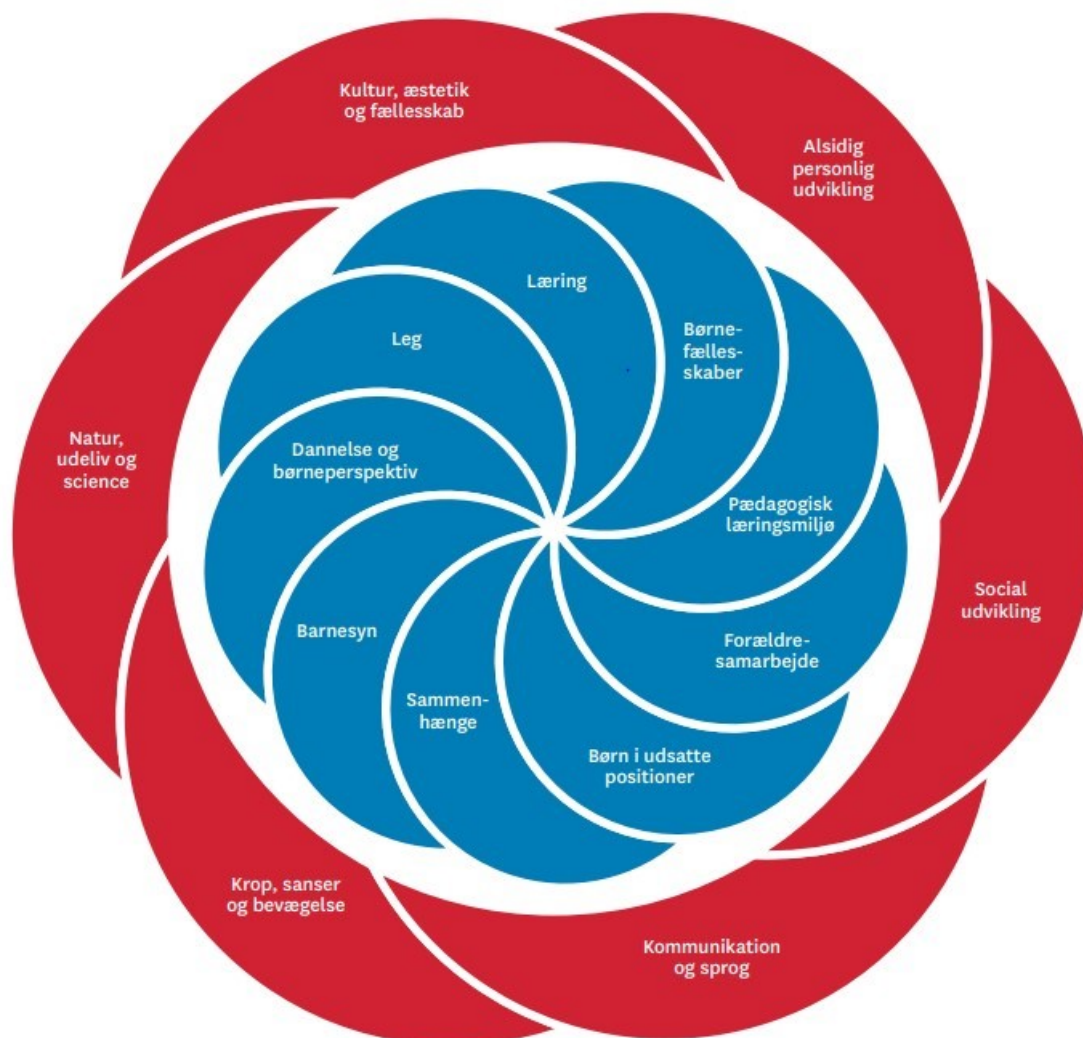
Ved at spejle sin egen praksis, sin dokumentation og evaluering i andres beskrivelser eller i videnskabelige metoder, kan der opstå muligheder for at få øje på nye handlemuligheder, justering af miljøet – eller at sætte flere ord på hvorfor det man gør virker godt – finde endnu bedre begrundelser for pædagogisk praksis. Der kan opstå nye muligheder for at sætte ord på den tavse og kropsligt indlejrede viden.

Der vil blive arbejdet med at opsamle dokumentationserfaringer (herunder erfaringerne med at arbejde med log-bog og andre metoder) - med henblik på at afklare den nødvendige og afgrænsede dokumentationsopgave, men også for at videreudvikle og kvalificere praksis. Det vil ske gennem nogle spørgsmål, der vil blive arbejdet med på tværs af institutionerne: Hvad er gået godt og giver samtidigt mening? Hvad er gået mindre godt og giver mindre mening? Hvordan kan det ses at praksis/handlinger/læringsmiljøet fremmer eller bidrager til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Arbejdet med den pædagogiske læreplan

Dagtilbuddene beskriver, dokumenterer og evaluerer den pædagogiske praksis med udgangspunkt i den pædagogiske handleplan. Arbejdet beskrevet i den af ministeriet udgivne pjece "Den styrkede pædagogiske læreplan – Rammer og indhold" (2018). Der henvises til denne.

Model: Læreplansblomsten og arbejdet i 2020

Med den omtalte pjece "Den styrkede pædagogiske læreplan – Rammer og indhold" følger en ny model, læreplansblomsten (se ovenfor). Den giver et overblik over den styrkede pædagogiske læreplans elementer og temaer.

Læreplansblomsten sikrer et grafisk overblik over det fælles pædagogiske grundlag og de seks opdaterede læringstemaer. I centrum et blå felt med "blå blade", der hver udtrykker et element i det pædagogiske grundlag, og omkranset det blå centrum findes der en række "røde blade", der hver indeholder et opdateret læreplanstema. Den styrkede pædagogiske læreplan formuleres i forhold til disse blade. Desuden skal der jo etableres en evalueringskultur.

Metoder og tilgange

I Hillerød kommune har der været arbejdet med planlægning, dokumentation, refleksion og evaluering ud fra følgende metoder og tilgange:

- Tegn på læring – Tegn på læring 2
- Aktionslæring
- Praksis- og læringsfortællinger
- Relations-matrix
- Kvalitetshjul - planlægningshjul
- Snap-log og Prøvehandling
- Optage og reflektere over videooptagelser af praksissituationer
- Læringsmiljø-model (Skriver)
- Mål for rutiner – et skema
- Procespil og skabelon for den styrkede pædagogiske læreplan
- SUMO – Fire indsatsområder: 1) Styrker, 2) Muligheder, 3) Konkret idvklingsforslag og 4) Opmærksomhedsområde
- Analyse af læringsmiljøer, LP (se mere herom nedenfor).

Listen er en inspirationsliste og kan med udpluk anvendes til udvide den lokale "Metodekommode".

Om nye analysemuligheder – LP-modellen

- Med henblik på at videreudvikle paletten med metoder og tilgange med analytiske greb, introduceres for tiden en såkaldt LP-model, der handler om læringsmiljøer og pædagogisk analyse. Den anvendes særligt, når der opleves børn, som er sårbare eller i udsatte positioner, - og når der er behov for yderligere analyse af situationen og refleksioner over praksis og læringsmiljøet, inden der udarbejdes nye tiltag eller ændringer. Modellen kan anvendes til at fremkalde nye deltagelsesmuligheder, nye nuancerede pædagogiske tiltag og nye samspilsmuligheder. Det sker gennem analyse af praksis (hvor der findes opretholdende faktorer, finde det barnet kan og næsten kan som en ressource mv.) og via perspektivskift finde nye muligheder for at forstå og at justere praksis/læringsmiljøet.

Referencer

Bae, Berit. (2003). *På vej i en anerkendende retning*. Social kritik, 1988.

Retsinformation. (2020). *Dagtilbudsloven*.

Hundeide, Karsten. (2004/2006). *Relationsarbejde i institution og skole*. Frederikshavn. Dafolo.

Stern, Daniel. (2009). *Det nuværende øjeblik i psykoterapi og hverdagsliv*. Kbh.: Hans Reitzel.

Fisker, Tine Basse (2014). *Den sårbare konklusion*. Kbh. Dafolo.

Frøkjær, T. og Brostrøm, S. (2006). *Fortællingen som dokumentations- og evalueringsmetode*. Kroghs Forlag.

Hillerød kommune. (2019). *Fælles Børn – Fælles Ansvar*

Brostrøm, S. og Vejleskov, H. (2009). *Didaktik i børnehaven*.

Hillerød kommune – Dagtilbud. (2013). *Implementering af Science – en guide*.

Mortensen, Tine Holst og Torben Næsby, (red.) *”Den Styrkede læreplan – Grundbog til dagtilbudspædagogik”*, Dafolo, 2018

Smidt, Søren og Susanne Krogh: *Pædagogiske rutiner i dagtilbud*, Dafolo 2018

Materialer fra Børne- og Socialministeriet og Eva (Evalueringsinstituttet) om den styrkede læreplan (pjece og dialogkort mv.): Herunder *”Den styrkede pædagogiske læreplan – Rammer og indhold”*, 2018